

Jordemødre før, under og efter fru Rogvi - en lille fortælling om alle de "oversete"

Af: Eva Molin, Gladsaxe Byarkiv

I 1862 blev det lovpligtigt for landets jordemødre at føre protokol over alle de fødsler, de assisterede ved. Det var slet ikke alle steder i landet, det lod sig gøre alene af den grund, at loven kom så sent i 1861, at trykkerierne ikke kunne nå at producere nok protokoller inden årsskiftet. Men i Gladsaxe lykkedes det distriktjordemoder madam Sophie Møller at få fat i en protokol, og derfor kan vi følge Gladsaxes jordemødre ad den vej fra 1862.

Uddannelsen

Jordemoderskolen blev oprettet så tidligt som 1787. Den blev knyttet til Frederiks Hospital og siden til Fødselsstiftelsen i København. Frederiks Hospital, Fødselsstiftelsen og hvad Staten ellers havde af institutioner for syge i København, blev i 1910 slået sammen til Rigshospitalet og flyttet ud på Blegdamsvej. Uddannelsen tog indtil 1895 ni måneder. Derefter blev den forlænget til et år. I 1927 blev den forlænget til to år, og i 1939/40 til tre år. Uddannelsen var alle dage behård. En stor del af tiden gik med vask og rengøring, fordi hospitalet fik så lidt for at uddanne kvinderne, at de blev anset som gratis arbejdskraft. I øvrigt var uddannelsen en mesterlære, hvor praktisk arbejde som "føl" hos en jordemoder og teori gik hånd i hånd.

Indtil 1895 var det kun gifte kvinder, der havde født mindst ét barn, der kunne optages på skolen, men blandt andet på grund af krigene i 1848 og 1864 og udvandringen af især unge mænd til Amerika, var der et stort overskud af kvinder, der stod uden forsørger. Enten fordi de var blevet enker, eller fordi der ikke var mænd, de kunne gifte sig med. Eller fordi deres mand var blevet handicappet, og kvinden derfor måtte overtage forsørgerrollen i familien. Der blev i årene omkring århundredeskiftet åbnet for kvinder på en lang række uddannelser, og jordemodervæsnet blev nu gjort tilgængeligt for en langt større ansøgerskare.

Jordemodervæsnet var et kvindefag. Og det havde status af noget, kvinder gjorde af et næstekærligt hjerte. Det betød i praksis, at trods en fin uddannelse, var det uhyre vanskeligt at leve af erhvervet bagefter. Nogle betalte i naturalier. Nogle betalte i klingende mønt. Men folk gav, hvad de kunne, og jordemødrene og deres eventuelle familie levede ofte i stor fattigdom.

Det betød, at borgerskabets døtre fravalgte jordemodererhvervet. De blev hellere f.eks lærerinder eller sygeplejersker. De, der tog jordemoderuddannelsen kom ofte fra de fattigste kår. De blev udpeget af sognerådenes fattigvæsen, senere amterne, og det var således også sognets eller amtets fattigkasse, der betalte for uddannelsen.

Tilbage til Gladsaxe

Vi ved meget lidt om madam Møller, der førte den første jordemoderprotokol fra 1862 til 1875. Madam Møller var distriktsjordemor. Hele landet var på det tidspunkt blevet inddelt i jordemoderdistrikter, og Gladsaxe og Herlev udgjorde tilsammen et distrikt. Altså faldt grænsen i Gladsaxe-Herlev sammen med sognekommunens grænser, for indtil 1909 hørte Gladsaxe og Herlev sammen som én kommune. Andre steder blev distriktsgrænserne draget på anderledes primitiv vis, nemlig ved at amtmanden tog en passer og slog en cirkel omkring jordemorens bopæl, der svarede til, at hun havde maksimalt 10 kilometer fra sin bopæl og til den fødende.

Der kunne være mange praktiserende jordemødre i et distrikt, men kun én af dem kunne kalde sig distriktsjordemor. At være distriktsjordemor betød, at sognet sørgede for fri bolig samt en meget lille løn i rede penge til jordemoren. I Gladsaxe havde distriktsjordemoren i mange år bolig på Buddingevej 293. Til gengæld for fri bolig og løn skulle distriktsjordemoderen principielt tage sig af alle distriktets fødsler. Uanset om den fødende havde penge at betale med eller ej. Men fordi hun trods alt var garanteret en vis indtægt og havde fri bolig, var distriktsjordemoren ofte bedre stillet end sine privatpraktiserende medsøstre.

Foto: Buddingevej 295.tif

Fototekst: Buddingevej 295 fotograferet i 1927 inden vejen blev udvidet. Huset i baggrunden var gult og lå i 1981 stadig på hjørnet af Buddingevej og Rådhuspassagen. Cirka midt i billedet blev Buddinge Kirke senere bygget, og stien ind ved bilen blev senere døbt Rådhusvænget. Stien førte ind til det vandhul, der kaldtes Buddinge Gadekær. Bilen har formentlig tilhørt beboerne i nummer 293, hvor både sognefogden og distriktsjordemoren boede og havde brug for en bil for at passe deres arbejde. Der, hvor Højgaardernes hus lå, blev ejendommen på Kildebakken 2-6 opført i midten af 1960'erne.

Frøken Karen Højgaard

Karen Christensen blev født d. 6. november 1868 i Havnelev sogn i Præstø amt som datter af gårdmand Christen Hansen og Inger Marie Madsdatter. Fadderne var to piger og en karl, ingen andre gårdmænd. I 1899 bestod hun jordemodereksamen, og derefter bosatte hun og hendes ældre søskende sig i Kirke Værløse.

I 1909 flyttede Karen samt hendes ældre bror, Niels og storesøster, Maren, til Gladsaxe. Niels fik hvervet som sognefoged, mens Karen fik jobbet som distriktsjordemor fra 1910. Maren fungerede som husbestyrerinde for sine to søskende og en logerende lærer, Axel Asmussen, der kom fra nabosognet i Præstø Amt, og som flyttede ind og boede hos dem i mange år. Karen, Maren og Niels kaldte sig nu for Højgaard, og Karen fortalte folketællingsmyndighederne, at hun var født i 1875, mens hun overfor de lokale skattemyndigheder fortalte, at hun var født i 1872. At hun løj sig yngre kan have hængt sammen med, at hun var forelsket i deres logerende, lærer Asmussen, som var hele 18 år yngre end

hun selv. De tre søskende fik i øvrigt ikke officiel tilladelse til at hedde Højgaard før i 1927, indtil da hed de reelt Christensen, men det vidste ingen i Gladsaxe.

De tre søskende og læreren bosatte sig i Buddinge. Først i en lejet bolig, men fra 1912 under eget tag på adressen Buddingevej 293, hvor Niels Højgaard lod huset bygge. Vi ved ikke, om Karens løn blev forhøjet, fordi hun ikke havde fri bolig, men boede hos sin ældre bror og siden arvede huset.

Distriktsjordemorens instruks, altså arbejdsbeskrivelse, fra 1896 sagde, at medmindre hun var ude og assistere ved en fødsel, måtte hun ikke rejse bort fra sit distrikt ud over et døgn uden at have fået kredslægens tilladelse. Senere blev reglerne lempet, sådan at hun kunne alliere sig med en anden jordemor, der kunne vikariere. Men uanset hvad, forventede alle inklusiv jordemødrene selv, at de skulle være til at træffe døgnnet rundt. Så næsten alle jordemødre havde enten som Karen Højgaard en husbestyrerinde eller en ung pige i huset, der kunne løbe/cykle/ringe og få fat i jordemoren, hvis hun skulle være taget i biografen eller ud at handle eller til fest, når den fødende eller hendes mand ringede og sagde, at nu var det nu.

Karen Højgaard assisterede ved et sted mellem 60 og 100 fødsler pr. år indtil hun gik på pension i oktober 1937. På det tidspunkt var begge Karens ældre søskende døde, men lærer Asmussen logerede stadig hos hende. I januar 1940 tog Karen og overlærer Asmussen det store skridt og lod sig vie på Gladsaxes kommunekontor. Karen var nu 72 år, og Axel Asmussen var 54. Lærer Asmussens brors barnebarn, Jesper Asmussen, har fortalt arkivet, at ægteskabet var pro forma. Axel Asmussen havde dårligt hjerte og blev stadig mere syg. Karen Højgaard havde dårlig økonomi, og ville få svært ved at få det til at løbe rundt uden lærer Asmussens bidrag til husholdningen. Ved at gifte sig, vandt de begge. Hun lovede at tage sig godt af ham, indtil han døde. Til gengæld arvede hun hans tjenestemandspension. Axel Asmussen døde knapt 60 år gammel i 1945, mens Karen blev 91 og døde i 1959. På det tidspunkt var hun flyttet over i det splinternye byggeri, Vadbros, som lå cirka 200 meter fra hendes gamle hjem på Buddingevej 293.

Foto: Asmussen, Axel 11.tif

Fototekst: Axel Asmussen blev født 20. august 1885 og døde 18. september 1945. Han var lærer og siden overlærer (=inspektør) ved Søborg Skole. Desuden var han sognerådsmedlem i Gladsaxe 1913-21 og 1925-1938, hvor han blev afløst af Aage Bruhn Andersen.

100 fødsler pr. år

En distriktsjordemoder skulle omkring 1915 have cirka 100 fødsler på årsbasis for at have en rimelig løn. Staten kompenserede, hvis hun ikke nåede op på 100 fødsler, men compensationen var ikke pensionsgivende, så rigtig godt var det ikke. Den distriktsjordemor, som afløste Karen Højgaard, hed Anna Sara Jensen.

Hun var uddannet i 1922 og kom til Gladsaxe i marts 1938. Hun lejede sig ind på Buddinge Hovedgade 149, men flyttede i 1947 til Kidhøj 31 i Bagsværd, da hun giftede sig. På det tidspunkt, hvor Anna Jensen fik stillingen, var der væsentlig større konkurrence om fødslerne, end da Karen Højgaard arbejdede i distriktet. Der var flere meget aktive jordemødre, og Anna Jensen fik svært ved at komme ind på "markedet". Hun lå konstant med mellem 40 og 60 fødsler pr. år. Måske til hendes egen tilfredshed, eftersom det må have været meget svært at kombinere mand og børn med en jordemoderstilling, hvor der var 100-200 fødsler om året.

For de privatpraktiserende jordemødre gjaldt det naturligvis også om at få flest mulige fødsler. Og som for Anna Jensen var det hårdt at komme ind på "markedet" og få sig en tilstrækkelig stor andel af fødslerne.

Foto: Johansen, familien.tif

Fototekst: Hr. og fru Johansen fra Gladsaxe med deres trillinger født d. 4. april 1942. Blandt en jordemors mange vigtige opgaver var at lære at spotte de potentielt vanskelige fødsler, INDEN fødslen gik i gang. De fødsler, der kunne forventes at blive vanskelige, blev typisk henvist til Rigshospitalet. Det var derfor også en læge og en jordemor fra Rigshospitalet og ikke én af de lokale, der kom og assisterede ved trillingefødslen, der fandt sted i ægteparrets eget hjem.

De, der måtte opgive

Ingen tvivl om, at jordemoderskolen uddannede flere jordemødre i begyndelsen af 1900-tallet, end der var levebrød til. Mange jordemødre slog sig ned i hovedstadsområdet og fristede et hårdt liv. I 1917 slog frøken Julie Henriette Nielsen sig ned som jordemor i Søborg. Hun fik to fødsler i januar, og derefter ingen. For fru Martine Hjelmmer i Bagsværd gik det endnu værre. Hun fik én fødsel i 1919 og måtte derpå opgive. Fru Johanne Marie Nielsen i Søborg havde ti fødsler på fire år, heraf kun én i Søborg, mens resten var udenbys. Hun opgav også. Fru Anna Kirstine Hansen var også aktiv i Søborg fra 1909 til 1914. Hun nåede at få 22 fødsler alt i alt.

Frøken Haralda Emilie Hansen, der siden giftede sig med en hr. Ærrebo, prøvede at få et udkomme i Søborg fra 1930-32. Men hun havde kun mellem 25 og 36 fødsler om året, så også hun stoppede hurtigt sin karriere her i kommunen. Til gengæld ved vi om netop Haralda, at hun både før og efter sin tid i Gladsaxe fungerede som jordemor i København. Først fra 1901 til 1930, derefter fra 1932 til 1934. I 1936 lykkedes det Anna Kirstine Larsen i Søborg at snuppe 11 lokale fødsler fra de ellers etablerede jordemødre, men åbenbart opgav hun kampen og afleverede sin protokol efter fire måneder.

I 1947 slog fru Grethe Nørgaard Grove sig ned på Kildekrogen 11, hvorfra hun tog ud til hjemmefødsler. Hun fik 17 fødsler i alt i årene 1947-1953. Og Ella Petersen fra Lauggårds Alle 10 fik 38 fødsler i alt fra 1952-55. Det kan

sagtens være, at de her omtalte jordemødre flyttede til nye distrikter efter deres nederlag i Gladsaxe. Vi ved det bare ikke.

De, det gik lidt bedre

Reservejordemor frøken Dagmar Jørgensen fra Søborg, der siden blev gift Andersen, fungerede i Gladsaxe fra 1906 til 1912. Hun havde i gennemsnit 30 fødsler pr. år. Det var også alt for lidt til at leve et bare nogenlunde hæderligt liv, men som reservejordemor har hun formentlig også fået et mindre tilskud fra sognet/amtet. Og fru Kirstine Nielsen fra Søborg havde i snit 40 fødsler pr. år fra 1908 til 1912.

Fru Lizzi Olesen fik 52 lokale fødsler fra oktober 1944 til oktober 1945, men derefter stoppede hun. Så gik det bedre for Esther Christiane Kjeldsen, der flyttede ind på Klausdalsbrovej 17 og praktiserede fra oktober 1950 til januar 1959 – de sidste par år fra en adresse på Buddinge Hovedgade 157, altså fem huse fra distriktsjordemor Anne Jensen, der først stoppede i 1965.

Carla Scharling

Jordemor Carla Johanne Andrea Scharling f. Jacobsen var én af de to jordemødre i Søborg, der klarede sig virkelig godt. Hun startede på Søborg Hovedgade 104, men oprettede efter få år fødeklinik på Søborg Hovedgade 93 på 1. sal. Selv boede hun og hendes mand på 2. sal. Fødeklinikken var indrettet i en 2½ værelses lejlighed. Den store hjørnestue havde 2-3 senge, mens kammeret var indrettet til enestue. Det sidste værelse var indrettet til fødestue. Klinikken fungerede fra 1928 til 1951, hvorefter fru Scharling nøjedes med at gå ud og assistere ved hjemmefødsler og i ny og næ en fødsel på Astrid á Rogvis Fødeklinik.

Omkring krigens tid toppede fru Scharlings karriere med små 200 fødsler om året. Carla Scharling var gift med repræsentant Emil J. Scharling. Hun var selv født 16. juni 1886 og døde 4. juni 1967, altså næsten 81 år gammel. Hun fik sin jordemodereksamen i september 1915, og praktiserede som jordemor indtil 1965! Dog med færre og færre fødsler som årene gik, så i året 1965 var hun kun ude til tre fødsler i alt.

Carla Scharling og Leonarda Hansen, som vi vender tilbage til om et øjeblik, havde begge klinik i Søborg. Og begge havde et glimrende udkomme. De var uddannet med kun et års mellemrum, men hvor Carla Scharling var af den gamle skole, og mente, at læger kun burde tilkaldes i alleryderste nødstillende midler – æter, kloroform, narkose – og de skulle gives af en læge, hvorfor hun tilkaldte læge til rigtig mange af sine fødsler. Det gav de to jordemødre hver deres kundegrundlag. Carla Scharling tog sig af de "almindelige" søborgensere og gladsaxeborgere, mens Leonarda Hansen i stor stil henvendte sig til de moderne og velhavende borgere – tit fra gentoftesiden af Søborg Hovedgade.

Foto: Søborg Hovedgade 93.tif

Fototekst: Her i hjørneejendommen over slagter Svanes butik havde Carla Scharling fødeklinik. Foto: Eugen Amding, 1960.

Leonarda Hansen

Leonarda Jeanette Pauline Lundqvist eller Lundkvist blev født 7. april 1884. Hun blev gift med en lagerforvalter Hansen, der døde fem dage før deres yngste barns fødsel i 1915 og efterlod Leonarda som enke kun 30 år gammel. Leonarda valgte at forblive i sin enkestand og tog 18. september 1916 jordemodereksamen, så hun fremover kunne forsørge sig selv og sønnen, Børge Lundqvist Hansen født 1910 samt datteren, Else Lissi Lundqvist Hansen fra 1915.

På det tidspunkt var uddannelsen som sagt et-årig, men i løbet af det år, havde eleverne ingen ferie og kun ganske få fridage. Det var først, da uddannelsen blev forlænget til tre år i 1939, at jordemodereleverne fik bevilget to ugers ferie om året! Og da elevernes eventuelle børn ikke måtte være på hospitalsområdet, har Leonarda Hansen, ligesom mange af sine medsøstre, skullet undvære sine børn næsten fuldstændigt i et helt år. Børnene blev oftest sat i pleje ved deres bedsteforældre, mens mødrene uddannede sig.

Allerede 24. november 1916 assisterede den nybagte jordemoder ved sin første fødsel i Søborg. Klinik/bopæl var dengang på Buddinge Alle 33 (siden omdøbt til Selma Lagerlöfs Alle). Det første år havde Leonarda Hansen fire fødsler, men allerede få år senere stabiliserede antallet sig på et gennemsnit omkring de 100 fødsler om året. Reelt stoppede hun i 1950, hvor hun havde 61 fødsler, men over de følgende fire år fortsatte hun dog med at fungere som jordemor for nogle ganske få udvalgte.

Kigger man i Leonardas jordemoderprotokoller kan man se, at der ved mange af Leonardas fødsler var en læge til stede, fordi hun valgte at give en stor del af sine patienter narkose. Der er tale om næsten 1/3 af patienterne, der således fik narkose af jordemoderen under opsyn af en læge.

De første år skiftede Leonarda Hansen adresse flere gange. Hun startede som sagt på Buddinge Alle. Få år senere finder man hende på Frederiksborgvej 62 (senere Søborg Hovedgade). I 1927 flyttede hun til Søborg Hovedgade 110 og i 1929 flyttede hun til Søborg Hovedgade 84, hvor hun blev indtil hun rykkede ind på Carl Blochs Alle.

I 1923 påbegyndte Sygekassen Søborg opførelsen af en etageejendom på Carl Blochs Alle 7-9. Ejendommen stod færdig i 1925 og rummede seks lejligheder, hvoraf en del dog blev slået sammen efter behov. 1. april 1934 flyttede Leonarda Hansen ind i denne bygning. Her lejede hun hele loftsetagen (= 2. sal), der i den anledning blev ombygget med nye skillevægge i den ene del af etagen. Desværre er byggetegningerne væk, men ud fra korrespondancen i kommunens byggesagsarkiv ser det ud til, at loftsetagens venstre side forblev privat beboelse, mens lejligheden til højre fik nye skillerum og kom til at rumme 5 enkeltværelser, kontor og bad i stedet for køkken. Lejlighederne i bygningen

var oprindelig indrettet med dagligstue, spisestue, soveværelse, pigeværelse og køkken.

På det tidspunkt, hvor Leonarda Hansen flytter til Carl Blochs Alle 7-9 er begge hendes børn flyttet hjemmefra. Til gengæld huser hun løbende en husassistent, en barneplejerske og en sygeplejeelev i de år, hun driver sin fødeklinik fra adressen. Der var stor udskiftning blandt personalet, kan man se af folkeregisterkortet, for der var tale om helt unge piger, som generelt enten giftede sig eller fik job andetsteds. En del af sygeplejeeleverne fik f.eks. job på Rigshospitalet, mens en del af barneplejerskerne flyttede til andre fødeklinikker eller fik job på diverse spædbørnehjem.

De sidste års få fødsler kunne nemt foregå i den store, private lejlighed i modsatte side af etagen. Den sidste fødsel fandt sted 6. marts 1955. Da var Leonarda Hansen næsten 71 år gammel. Leonarda Hansen døde 28. juli 1959 på Plejehjemmet Kildegården på Søborg Hovedgade 188, hvor hun boede det sidste år af sit liv.

Foto: Leonarda Lundqvist.tif

Fototekst: Leonarda Hansen f. Lundqvist. Foto venligst doneret af Svend Aage Hansen.

Tiden efter Astrid á Rogvi

Konkurrencen mellem jordemødrene i Gladsaxe var lige så skrap som alle andre steder i landet. Distriktsjordemor Karen Højgaard kunne leve nogenlunde anstændigt, men var også i den heldige situation, at hun i praksis ikke havde nogen konkurrence på hjemmefødslerne. Der var naturligvis privatpraktiserende jordemødre i både Herlev og Gladsaxe, men Karen Højgaard tog stadig de fleste af hjemmefødslerne i distriktet. Det gik knapt så godt for hendes efterfølger, for stadig flere valgte klinikfødslerne hos enten Carla Scharling eller Leonarda Hansen.

Og da Gladsaxe Kommune tegnede overenskomst med Astrid á Rogvi om køb af sengepladser var distriktsjordemoderens tid i Gladsaxe i praksis forbi. Embedet blev da også nedlagt, senest da Anna Jensen gik på pension i 1965.

Astrid á Rogvi havde fødsler på klinikken i Høje Søborg fra 1951 til 1970. På det tidspunkt var antallet af fødeklinikker for stærkt nedadgående. Ligesom hjemmefødsler efterhånden hørte fortiden til. Fødslerne blev i stedet flyttet ind på sygehusene, og i 1973/74 betød det, at landets jordemødre fik en helt ny overenskomst, hvor de blev knyttet til hospitalerne, og hvor der for første gang nogen sinde var tale om faste arbejdstider, fast løn og ikke mindst ferie på linie med alle andre indenfor sundhedsvæsnet. Til gengæld mistede de deres nære kontakt med den enkelte fødende kvinde. Nu kunne det nemt ske, at den jordemor, der havde taget sig af alle de indledende undersøgelser og samtaler, hav-

de fri når barnet skulle fødes, og det derfor blev en for den fødende ukendt jordemor. Men for de fleste jordemødre var det en lettelse, fremover at kunne have et almindeligt liv ved siden af arbejdet.

Denne artikels generelle afsnit er baseret på Helen Cliffs bog: Jordemoderliv fra 1992.

Kilder:

Jordemoderprotokoller 1916-1955 (Landsarkivet i København = LAK)

Lokale vejvisere (Gladsaxe Byarkiv)

KRAKs vejvisere (LAK)

Skattelister (ligner folketællinger) fra 1915 og 1921 (Gladsaxe Byarkiv)

Folkeregisteret for Gladsaxe på Carl Blochs Alle 7-9 + Leonarda Hansens navn + Buddingevej 293 + Karen Asmussen f. Højgaard + Carla Scharling (Gladsaxe Byarkiv)

Anmeldelser over døde i Kbh. Amts nordre Birk, 1959 (LAK)

Gladsaxe Kommunes Byggesagsarkiv, matrikel 22di Buddinge (Carl Blochs Alle 7-9) + 16h Buddinge (Buddingevej 293) + 1kg Buddinge (Søborg Hovedgade 93)

Folketælling for Gladsaxe Sogn 1911 + 1921

Havnelev Sogns kirkebog, fødte kvinder 1868-1875 for Karen Christensen/Højgaard (LAK)

Borgerlig ægteskabsprotokol, 1940 for Karen og Axel Asmussen (LAK)

Byggesager på matrikel 16h Buddinge (Gladsaxe Kommunes byggesagsarkiv)

Oplysninger fra Leonarda Hansens efterkommer i Sverige, Svend Aage Hansen